

Üniversite Öğrencilerinin Dijital Hak ve Sorumluluk Düzeylerinin İncelenmesi: Bitlis Eren Üniversitesi Örneği

Examining the Digital Rights and Responsibilities of University Students: The Case of Bitlis Eren University

Gülşah AYAZ

Öğr. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, SBMYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Bitlis, Türkiye
Lecturer, Bitlis Eren University, SBMYO, Department of Management and Organization, Bitlis, Türkiye
Orcid: 0000-0002-0582-6042, gayaz@beu.edu.tr

Çağrı SEVİNÇLİ

Araştırma Görevlisi Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Bitlis, Türkiye
Research Assistant Doctor, Bitlis Eren University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Bitlis, Türkiye
Orcid: 0000-0001-5868-3498, csevincli@beu.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Ayaz, G & Sevinçli, Ç. (2026). Üniversite Öğrencilerinin Dijital Hak ve Sorumluluk Düzeylerinin İncelenmesi: Bitlis Eren Üniversitesi Örneği. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 71, 235-257
Ayaz, G & Sevinçli, Ç. (2026). Examining the Digital Rights and Responsibilities of University Students: The Case of Bitlis Eren University. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 71, 235-257

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: December 28, 2025/28 Aralık 2025

Accepted/Kabul Tarihi: March 12, 2026/12 Mart 2026

Published/Yayın Tarihi: March 25, 2026/25 Mart 2026

Pub Date Season/Yayın Sezonu: March/Mart

Issue/Sayı: 71

Pages/Sayfa: 235-257

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Gülşah AYAZ - Çağrı SEVİNÇLİ).

Conflict of Interest/Çıkar Beyanı

There are no conflicts of interest./Bu çalışma kapsamında herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile çıkar çatışması yoktur.

Declaration of Authors' Contribution/Yazarların Katkı Oran Beyanı

This article is co-authored, with equal contribution from each author./ Bu makale çift yazarlıdır ve yazarın katkı oranı eşittir.

Copyright & License/Telif Hakkı ve Lisans: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0./Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Öz

Bu araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk düzeylerini belirlemek ve bunu etkileyen demografik/davranışsal faktörleri ortaya koymaktır. Batı merkezli literatüre Türkiye’den ampirik bir veri sunan çalışma, Bitlis Eren Üniversitesi öğrencileriyle yapılan anket verilerine dayanmaktadır. Nicel yöntemle yürütülen araştırmanın temel soruları; “Üniversite öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk düzeyleri nedir?” ve “Bu düzeyler, öğrencilerin demografik özellikleri, eğitim durumları ve dijital ortam kullanım alışkanlıklarına göre farklılaşmakta mıdır?” olarak belirlenmiştir. Açıklayıcı araştırma deseni kapsamında nicel yöntemin benimsendiği çalışmada, veriler Bitlis Eren Üniversitesi’nde öğrenim gören lisans öğrencilerinden anket tekniği ile toplanmış ve istatistiksel analizlere (t-Testi, ANOVA, Regresyon) tabi tutulmuştur. Temel bulgular, dijital hak düzeylerinin sorumluluk düzeylerini pozitif ve anlamlı şekilde etkilediğini göstermiştir. Ayrıca, yüksek gelir durumu ve konuyla ilgili ders almış olmak hem hak farkındalığını hem de sorumluluk bilincini artırmaktadır. Dikkat çekici bir diğer bulgu ise, yüksek etik sorumluluk algısının içerik üretme hakkını kullanma eğilimiyle negatif bir ilişki göstermesidir; bu durum olası bir “otosansür” etkisine işaret etmektedir. Sonuç olarak çalışma, dijital bilinçlenmenin gençler arasında eşit dağılmadığını ve ekonomik imkânların bu düzeyde belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, dijital ortamları daha adil hale getirecek ve ekonomik durumdan bağımsız erişim sağlayacak politikalar önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Dijital Haklar, Dijital Sorumluluklar, Dijital Vatandaşlık, Üniversite Öğrencileri, Bitlis Eren Üniversitesi.

Abstract

The primary objective of this research is to determine university students levels of digital rights and responsibilities and to identify the demographic/behavioural factors influencing these levels. The study, which provides empirical data from Türkiye to the Western-centric literature, is based on survey data collected from students at Bitlis Eren University. The main questions of the quantitative research are: ‘What are university students levels of digital rights and responsibilities?’ and ‘Do these levels differ according to students' demographic characteristics, educational status, and digital environment usage habits?’ Within the explanatory research design, quantitative methods were adopted. Data were collected from undergraduate students at Bitlis Eren University using a survey technique and subjected to statistical analyses (t-test, ANOVA, regression). The main findings showed that digital rights levels positively and significantly affected responsibility levels. Furthermore, a high income status and having taken courses related to the subject increase both rights awareness and responsibility awareness. Another noteworthy finding is that a high perception of ethical responsibility shows a negative relationship with the tendency to exercise the right to produce content; this indicates a possible ‘self-censorship’ effect. In conclusion, the study reveals that digital awareness is not equally distributed among young people and that economic opportunities are decisive in this regard. Accordingly, policies are recommended to make digital environments more equitable and provide access independent of economic status.

Keywords

Digital Rights, Digital Responsibilities, Digital Citizenship, University Students, Bitlis Eren University.

Giriş

21. yüzyıl, insanlık tarihini kökünden dönüştüren dijital devrimin damgasını vurduğu bir çağ olarak şekillenmektedir. İnternet ve ilişkili teknolojiler, yalnızca iletişim kurma, çalışma, eğlenme biçimlerimizi değil; aynı zamanda kimlik, mahremiyet, mülkiyet, kamusal alan gibi en temel toplumsal kavramları da yeniden tanımlamıştır. Fiziksel dünyanın sınırlarının aşıldığı bu yeni ve sınırsız evrende, bireylerin ve toplumların varlığını düzenleyecek yeni bir ahlaki, hukuki ve toplumsal çerçeveye olan ihtiyaç her geçen gün daha da belirgin hale gelmektedir. Bu yeni çerçeve, dijital çağın toplumsal sözleşmesi olarak da anlandırılabilir olan dijital haklar ve sorumluluklar arasındaki hassas denge üzerine kuruludur.

Dijital haklar, dijital dünyadaki herkese verilen özgürlükler olarak tanımlanabilirken (Karakuş Yılmaz, 2020), bireylerin dijital ortamlarda sahip olduğu ve korunması gereken temel insan haklarının bir uzantısıdır. Bunlar; ifade özgürlüğü, bilgiye erişim, kişisel verilerin korunması ve mahremiyetin gizliliği gibi geleneksel hakların yanı sıra, unutulma hakkı ve dijital eğitim hakkı gibi yeni nesil hakları da kapsar. Dijital sorumluluklar ise bu madalyonun diğer yüzünü ve dijital vatandaşlığın temelini oluşturur. Bu sorumluluklar; siber zorbalıktan kaçınmaktan dezenformasyon yaymamaya, fikri mülkiyete saygı göstermekten başkalarının dijital bütünlüğünü ihlal etmemeye kadar geniş bir yelpazeyi içermektedir. Bir bireyin hakkının nerede bittiği ve diğerinin sorumluluğunun nerede başladığı, bu yeni çağın en temel gerilim alanlarından birini oluşturmaktadır.

Bu konudaki küresel akademik literatür zengin ve çok katmanlı olsa da tartışmaların teorik düzlemde kaldığı veya Batılı toplumların deneyimlerine odaklandığı görülmektedir. Türkiye özelinde ise dijital vatandaşlık algısı ve insan hakları bağlamını inceleyen çalışmalar (Öngören, 2022), konunun önemini vurgulamakla birlikte, farklı demografik grupların bu konudaki bilinç düzeylerini ampirik verilerle ortaya koyan çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, bu boşluğu doldurma iddiasıyla önem kazanmaktadır. Dijital çağın hem en büyük kullanıcı kitlesi hem de gelecekteki şekillendiricileri olan üniversite öğrencilerinin bu konudaki mevcut durumunu Türkiye özelinde, nicel verilerle ortaya koymak, ülkenin dijital geleceğine dair ışık tutmak açısından kritiktir. Gençlerin haklarını ne düzeyde kullandıkları ve sorumluluklarını ne ölçüde yerine getirdikleri, gelecekteki dijital toplumumuzun ne kadar adil, güvenli ve demokratik olacağının bir göstergesidir.

İfade edilen bağlamda, bu araştırmanın temel amacı, Türkiye’de Bitlis Eren Üniversitesi örneğinde, üniversite öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk düzeylerini ampirik olarak incelemektir. Araştırmada ayrıca, öğrencilerin demografik özelliklerinin (gelir durumu, eğitim, platform tercihleri vb.) bu düzeyleri nasıl etkilediği ve dijital hak algıları ile dijital sorumluluk davranışları arasında ne tür bir ilişki olduğu da araştırılmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için, açıklayıcı araştırma deseni kapsamında nicel yöntemlerden yararlanılmış ve Bitlis Eren Üniversitesi’nde öğrenim gören lisans öğrencilerine yönelik bir anket çalışması yürütülmüştür.

1. Literatür Taraması

Dijital çağ bireyi, hakları ve sorumlulukları arasındaki hassas dengeyle tanımlanan yeni bir toplumsal sözleşmenin öznesidir. Dijital haklar, bireylerin dijital dünyadaki varlığını ve onurunu korumayı amaçlayan, evrensel insan haklarının teknolojiyle yeniden yorumlanmış birer tezahürüdür (Karakuş Yılmaz, 2020). Bu haklar, ifade özgürlüğü gibi klasik hürriyetlerden, unutulma hakkı gibi yeni nesil güvencelere ve Vardanyan ve diğerlerinin (2022) dijital bütünlük olarak kavramsallaştırdığı, bireyin sanal varlığının tümüyle korunmasına kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu denklemin vazgeçilmez tamamlayıcısı olan dijital sorumluluklar, bireyin dijital kamusal alanın sağlığına ve diğerlerinin haklarına karşı taşıdığı etik yükümlülükler bütünü, yani aktif bir dijital vatandaşlığın eylemsel boyutunu ifade eder (Öngören, 2022). Siber zorbalıktan kaçınmaktan dezenformasyonun yayılmasına engel olmaya kadar uzanan bu ödevler, hakların herkes için güvenli bir zeminde kullanılabilmesinin ön koşuldur.

Konuya yönelik literatürün son 5 yılı incelendiğinde toplumsal etkiler ve sorunlar üzerine odaklanıldığı görülmektedir. 2021 yılı, dijital dünyada ortaya çıkan hak ihlallerine yönelik bir farkındalık yılı olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde çalışmalar, yapay zekâ geliştirme süreçlerinde telif hakkı yasalarının nasıl yetersiz kaldığı (Sik, 2021), ebeveynlerin sosyal medya paylaşımlarının çocuk haklarını nasıl ihlal edebildiği (Alkhallouf, 2021), dijital varlıkların ve para birimlerinin mevcut mülkiyet rejimlerini nasıl zorladığı (Rozhdestvenskaya ve Guznov, 2021) ve çalışanların dijital gözetiminin mahremiyet hakkıyla nasıl çatıştığı (Ormaetxea, 2021) gibi somut sorunlara odaklanmıştır. Bu küresel ilgi, Türkiye’deki akademik çalışmalara da yansımıştır. Örneğin, Okumuş (2022) ebeveynlerin çocukların dijital hakları konusundaki farkındalığını incelerken, Göney (2024) konuyu bilişim hukuku ve sosyal medya bağlamında ele almaktadır. Bu ilk dönem, dijital hakların sadece ifade özgürlüğü gibi klasik hakların bir uzantısı olmadığını, aynı zamanda yapay zekâ, aile, emek ve mülkiyet gibi alanlarda tamamen yeni ve özgün sorunlar yarattığını göstermektedir.

2022 yılında temel soru, dijital hakların mevcut hakların bir evrimi mi, yoksa tamamen yeni bir nesil mi olduğuyla ilgilidir. Kartashkin (2022), bu hakların mevcut bilgi haklarının bir uzantısı olduğunu savunurken; Custers (2022) ve Razmetaeva vd. (2022), sıfırdan yeni haklar düşünmeyi ve dördüncü nesil biyo-enformasyon hakları gibi kavramları önermiştir. Bu felsefi arayışın temelinde insan haysiyeti kavramı yer almıştır. Özellikle Vardanyan vd. (2022), kişisel verilerin korunması hakkının piyasa düzenleyici bir araca indirildiğini savunarak, bunun yerine insan onurunun dijitaldeki yansıması olarak dijital bütünlük gibi daha kapsayıcı kavram kullanmaktadır. Aynı yıl, Scharf (2022) ve Mujica (2022), Dijital Haklar Yönetimi sistemleri üzerinden platformların kullanıcıları nasıl mülkiyetten koparıp izin temelli erişime açıldığını, dijital mülksüzleştirme yarattığını ve buna karşı rekabet hukukunun silah olarak kullanılabileceğini göstermiştir. Bu dönemin kritik uyarısı ise McCampbell vd. (2022)'nin çalışmasında yer almış; iyi niyetli teknoloji projelerinin bile dijital eşitsizlikler nedeniyle nasıl hak ihlallerine yol açabileceğini göstererek, tartışmaya küresel bir gerçeklik kontrolü getirmiştir.

2023 yılı, felsefeden politikaya, nasıl düzeltiriz? sorusuna geçişin yılı olmuştur. Bu dönemde Avrupa Birliği, Dijital Piyasalar Yasası ve Dijital Haklar Bildirgesi gibi somut adımlarla küresel bir düzenleyici güç olarak öne çıkmıştır (Cocito ve De Hert, 2023; Contaldi, 2023). Birliğin dijital hakları söylemsel olarak nasıl inşa ettiği Ergül'ün (2024) çalışmasında incelenmektedir. Uluslararası çalışmalara bakıldığında ise, hakların tanınmasının ötesinde bu hakların kullanılabilmesi için dijital eğitim hakkının temel bir ön koşul olduğu (Barahona, 2023) ve bu sorumluluğun genç girişimciler gibi spesifik gruplara da öğretilmesi gerektiği (Gallego-Arrufat vd., 2023) vurgulanmıştır. Tüm bunlara karşın Brites ve Castro (2023)'nun Portekiz'deki islahevlerinde kalan gençlerle yaptığı çalışmada temel erişim ve altyapı sorunları çözülmeden dijital haklar tartışmasının en kırılgan gruplar için anlamsız ve elit bir tartışma olarak kalma riskini gözler önüne sermiştir.

2024 yılına gelindiğinde konu, nasıl savaşıyoruz? sorusuna dönüşmüştür. Harris (2025) ve Palmiotto ve Ozkul (2024), sivil toplumun stratejik davalar yoluyla hakları nasıl ilerletmeye çalıştığını, ancak özellikle göçmenler gibi savunmasız gruplar söz konusu olduğunda bu mücadelenin zorlu ve maliyetli olduğunu ortaya koymuştur. Bu mücadelenin psikolojisini inceleyen Wright (2024), aktivistlerin motivasyonunda fırsatlardan çok tehdit algısının baskın olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda, Qandeel (2024)'in Filistin ve Jieutsa vd. (2024)'nin Afrika şehirleri üzerine yaptığı çalışmalar, küresel hak normlarının yerel siyasi ve sosyal bağlamlarda nasıl yeniden yorumlanması gerektiğini vurgulayarak, tartışmayı evrenselcilikten yerelliğe çekmiştir. Doktriner düzeyde ise Efimova vd. (2024) çalışmasında, dijital varlıklar için mutlak dijital hak gibi olgun hukuki kavramlar önererek alanın kendi araçlarını yaratmaya başladığını göstermiştir.

2025 yılı ise, konuya bir özeleştirici katman eklemiştir. De Souza (2025), bilişsel adalet kavramıyla konuyu ele alarak, haklar hakkındaki bilginin Batı-merkezli olduğunu ve yerel bilgi ve deneyimlerin teoriye dahil edilmesi gerektiğini savunmuştur. Hillman ve Thy (2025)'nin Kamboçya çalışması, bu eleştiriyi sahada ele almıştır. Siapera ve Farries (2025) ise sivil toplum örgütlerinin bile sistem içinde reform ve devrim arasında sıkışıp kaldığını ve pragmatik sorunlar nedeniyle etkinliklerinin sınırlandığını vurgulamıştır. Son olarak, Benvenuto (2025)'nin iptal kültürü değerlendirmesi, hukukun tamamen dışında işleyen yeni halk adaleti mekanizmalarının yükselişini gündeme getirmiştir.

Tüm bu küresel tartışmaların yanında, Türkiye'de özellikle ortaokul öğrencileri üzerine yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. Yıldırım ve Keser (2024), bu yaş grubu için bir dijital hak ve sorumluluklar ölçeği geliştirirken, Öngören ve Yılmaz (2023) bu kavramların sosyal ve duygusal öğrenme becerileriyle ilişkisini incelemiştir. Çalışmalar, konunun farklı yaş gruplarındaki dinamiklerini anlamak için bir zemin sunmakla birlikte, dijital dünyada daha yoğun bir şekilde var olan üniversite gençliği üzerine yapılacak araştırmaların eksikliği de göstermektedir. Bu araştırma, ifade edilen eksikliği gidermeyi hedeflemektedir.

2. Metodoloji

2.1. Çalışmanın Amacı

Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk düzeylerinin incelenmesidir. Ayrıca katılımcıların demografik özelliklerine göre dijital hak ve sorumluluklarının farklılaşıp farklılaşmayacağı ve katılımcıların dijital hak düzeylerinin dijital sorumluluk düzeylerine etkisi de araştırılmaktadır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Yapılan araştırma nicel açıklayıcı araştırmadır. Açıklayıcı araştırma; olayın ne için gerçekleştiğini açıklayan, belli bir kuramı analiz eden veya geliştiren bir araştırma çeşididir. Açıklayıcı araştırmanın asıl amacı, olaylar arasında gerçekleşen neden-sonuç ilişkisinin ortaya çıkarılmasıdır (Gürbüz ve Şahin, 2016).

Katılımcıların dijital hak ve sorumluluk düzeylerinin değerlendirilebilmesi için nicel yöntem kullanılmıştır. Araştırma verileri online anket formlarıyla toplanmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara ait demografik bilgiler için 10 ifade bulunmaktadır. İkinci bölümde dijital hak düzeylerini ölçmek için Yıldırım ve Keser'in (2024) geliştirdiği 18 ifadeden oluşan "Dijital Hak Düzeyleri Ölçeği" ve 19 ifadeden oluşan "Dijital Sorumluluk Düzeyleri Ölçeği" tercih edilmiştir. Araştırmada kullanılan "Dijital Hak Düzeyleri Ölçeği" ve "Dijital Sorumluluk Düzeyleri Ölçeği" 5'li likert değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. "Dijital Hak Düzeyleri Ölçeği" ifadeleri için "Hiç kullanmam, nadiren kullanırım, bazen kullanırım, sıklıkla kullanırım, her zaman kullanırım" seçenekleri; "Dijital Sorumluluk Düzeyleri Ölçeği" ifadeleri için "Hiç uymam, nadiren uyarım, bazen uyarım, sıklıkla uyarım, her zaman uyarım" seçenekleri kullanılmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma verileri SPSS programında analiz edilmiştir. Çalışmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler (frekans ve yüzde dağılımları), bağımsız örneklem t-testi, ANOVA analizleri, gruplar arasında ortaya çıkan farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Games Howel yapılmıştır. Yine çalışmada kullanılan ölçekler arasında regresyon analizi de yapılmıştır.

2.4. Etik İzin

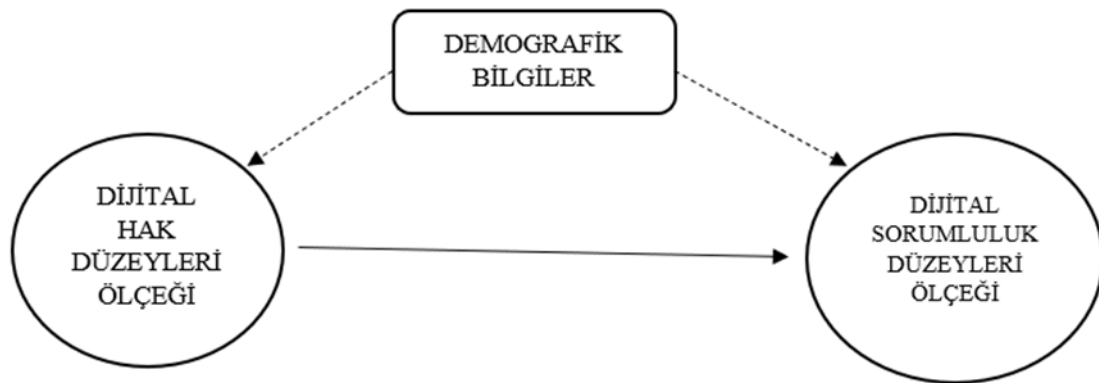
Araştırmanın etik izni Bitlis Eren Üniversitesi Etik İlkeleri ve Etik Kurulunun 2025/08-03 ve E.7593 Sayılı kararı ile onaylanmıştır.

2.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2024-2025 eğitim öğretim yıllarında Bitlis Eren Üniversitesinde eğitim gören lisans programlarındaki 5282 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında ana kütlenin tümüne ulaşmak ve incelemek zor olacağı için örneklem tekniği olarak, tesadüfi örnekleme yöntemlerinden olan basit tesadüfi örnekleme tekniği seçilmiştir. Bu teknik, araştırmaya dahil olacak tüm katılımcıların eşit seçilme şansına sahip olduğu ve birinin seçiminin diğer katılımcının seçilmesini engellemediği örnekleme tekniğidir. Bu doğrultuda 5282 olarak belirlenen evren %95 güven düzeyi, %5 hata payı ile 357 kişi olarak belirlenmiştir (Altunışık vd., 2010). İnternet kullanımının hayatın her alanında hızla artması, kontrolünün ve denetlenmesinin güç olması bu devasa yapı içerisinde insanları kimi zaman savunmasız bırakmaktadır. Özellikle interneti çok aktif bir şekilde kullanan genç nüfusun dijital hak ve sorumlulukları tam olarak bilememelerinden dolayı uygulamalardaki içerikler, kişisel bilgi paylaşımı gibi birçok alanda savunmasız oldukları ve sorun yaşadıkları görülmektedir. Bu nedenle çalışmada özellikle teknolojiyi ve interneti bu kadar aktif kullanan genç grubun dijital hak ve sorumluluk düzeyleri araştırılmaktadır. Elde edilen verile ışığında da bu genç grubun bilgilendirilmesi, farkındalık yaratılması için neler yapılabileceği değerlendirilecektir.

2.6. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırma modelinde, üniversite öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk düzeyleri; katılımcıların demografik özelliklerine göre dijital hak ve sorumluluklarının farklılaşp farklılaşmayacağı ve dijital hak düzeylerinin dijital sorumluluk düzeylerine etkisini ortaya koyulmaktadır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmanın hipotezleri aşağıda yer almaktadır:

H1: Katılımcıların demografik özelliklerine göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.

H1a: Katılımcıların cinsiyetlerine göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.

H1b: Katılımcıların yaşlarına göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.

H1c: Katılımcıların aylık gelirlerine göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.

H1d: Katılımcıların dijital araç tercihlerine göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.

H1e: Katılımcıların bilgi ve iletişim teknolojilerine dair ders alıp almadıklarına göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.

H1f: Katılımcıların dijital hak ve sorumluluk dersi alıp almadıklarına göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.

H1g: Katılımcıların sosyal medya platform tercihlerine göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.

H1h: Katılımcıların dijital ortamları kullanma amacına göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.

H1i: Katılımcıların internet kullanım sürelerine göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2: Katılımcıların demografik özelliklerine göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2a: Katılımcıların cinsiyetlerine göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2b: Katılımcıların yaşlarına göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2c: Katılımcıların aylık gelirlerine göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2d: Katılımcıların dijital araç tercihlerine göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2e: Katılımcıların bilgi ve iletişim teknolojilerine dair ders alıp almadıklarına göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2f: Katılımcıların dijital hak ve sorumluluk dersi alıp almadıklarına göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2g: Katılımcıların sosyal medya platform tercihlerine göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2h: Katılımcıların dijital ortamları kullanma amacına göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2i: Katılımcıların internet kullanım sürelerine göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.

H3: Dijital hak düzeyleri, dijital sorumluluk düzeylerini etkilemektedir.

H3a: Dijital hak düzeyleri alt boyutu olan Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı alt boyutu, dijital sorumluluk düzeylerini etkilemektedir.

H3b: Dijital hak düzeyleri alt boyutu olan Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı alt boyutu, dijital sorumluluk düzeylerini etkilemektedir.

H3c: Dijital hak düzeyleri alt boyutu olan Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı alt boyutu, dijital sorumluluk düzeylerini etkilemektedir.

H3d: Dijital hak düzeyleri alt boyutu olan Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı alt boyutu, dijital sorumluluk düzeylerini etkilemektedir.

3. Bulgular

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. İlk olarak katılımcıların demografik özelliklerine, daha sonra ölçeklere ilişkin faktör analizi sonuçlarına ve son olarak hipotez testlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerini açıklayabilmek için tanımlayıcı istatistikler (frekans, yüzde) kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 1'de detaylı olarak gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

	N (Frekans)	% (Yüzde)
1. Cinsiyet		
Kadın	246	54,7
Erkek	204	45,3
2. Yaş		
18- 24 arası	310	68,9
25-34 arası	99	22,0
35-44 arası	31	6,9
45 ve üzeri	10	2,2
3. Aylık Gelir		
22.104 TL ve altı	107	23,8
22.105 -37000	98	21,8
37.001-52.000 TL	121	26,9
52.001 -75.000 TL	81	18,0
75.001 TL ve üzeri	43	9,6
4. Belirtilen dijital araçlardan en çok hangisini kullanıyorsunuz?		
Telefon	350	77,8
Bilgisayar	80	17,8
Tablet	20	4,4
5. Bilgi ve İletişim Teknolojileriyle ilgili daha önce ders ya da kurs aldınız mı?		
Evet	318	70,7
Hayır	132	29,3
6. Dijital Hak ve Sorumlulukla ilgili daha önce ders aldınız mı?		
Evet	165	36,7
Hayır	285	63,3
7. Sosyal medya platformlarından en çok hangisini kullanıyorsunuz?		
Instagram	227	50,4
Facebook	51	11,3
Twettir	84	18,7
Tiktok	88	19,6
8. Dijital ortamları en çok hangisi için kullanıyorsunuz?		
Oyun oynamak	63	14,0
Araştırma- ödev yapmak	39	8,7
Sosyal medyada vakit geçirmek	265	58,9
Haber okumak	83	18,4
9. İnterneti günlük kullanım süreniz nedir?		
1 saatten az	63	14,0
1-2 saat arası	271	60,2
3-5 saat arası	90	20,0
5 saat ve üzeri	26	5,8

3.2. Dijital Hak Düzeyleri Ölçeğine Ait Faktör Analizi

Faktör analizi, sayıca fazla olan değişkenler arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurarak, birbirlerinden bağımsız ve daha az sayıda, anlamlı ve özetlenmiş olan yeni değişkenlerin bulunmasını sağlayan yöntemdir (Karagöz, 2017). Bu yaklaşım, sosyal bilimler alanında yeni ölçekler geliştirilirken başvurulan bir yöntem olup, Göksoy Sevinçli (2023) de bir ölçek geliştirme çalışmasında bu metodolojiden faydalanmıştır. Faktör analizi neticesinde faktörlere ait varyans yüklerinin toplamının %50 değerinden fazla olması istenilen durumlardan biridir (Çatı vd., 2010). Yapılan faktör analizi sonucunda toplam varyans %71, 360 olarak hesaplanmıştır. Bulunan sonucun %50'den fazla olması, analizin geçerli olduğunu göstermektedir. Dijital hak düzeyleri ölçeği için yapılan faktör analize ait sonuçlar faktörlerin yükleri, güvenilirlikleri, KMO değeri, Barlett Küresellik Testi Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Dijital Hak Düzeyleri Ölçeğine Ait Faktör Analizi

Faktörler	Faktör Yükleri	Güvenilirlik Analizi
1. Boyut: Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı		
HAK13	0,637	0,917
HAK14	0,769	
HAK15	0,756	
HAK16	0,814	
HAK17	0,839	
HAK18	0,838	
2. Boyut: Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı		
HAK1	0,823	0,846
HAK2	0,868	
HAK3	0,776	
HAK4	0,714	
3. Boyut: Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı		
HAK9	0,671	0,838
HAK10	0,901	
HAK11	0,691	
HAK12	0,685	
4. Boyut: Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı		
HAK5	0,462	0,726
HAK6	0,441	
HAK8	0,835	
Toplam Güvenilirlik		0,924
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterlilik Ölçüsü		0,895
Barlett Küresellik Testi	X ² :	5049,307
	df:	136
	p:	0,000

Dijital hak düzeyleri ölçeği 18 ifade tek boyuttan meydana gelen bir ölçek iken yapılan faktör analizi sonucunda dijital hak düzeyleri ölçeğine ait 4 yeni boyut bulunmuş ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ alt boyutunda yaşanan bazı faktör yüklerinin çakışmasından dolayı 7. madde analizden çıkarılmış ve ölçekteki madde sayısı 17 olarak analiz edilmiştir. Faktör analizi sonucu ortaya çıkan boyutlar, içerdikleri ifadelerin anlam bütünlüğü ve literatürdeki kavramsal tartışmalar göz önünde bulundurularak “Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı, Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı, Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı ve Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı” şeklinde isimlendirilmiştir.

3.3. Dijital Sorumluluk Düzeyleri Ölçeğine Ait Faktör Analizi

Faktör Analizi, iyi hazırlanmış araştırma desenlerinde, çok fazla sayıda değişken ile ölçülebilecek bir yapıyı ölçmek için birbirleriyle ilişkisi olan değişkenlerin bir araya getirilerek, tek bir faktörle açıklanmasını, bu sayede değişkenlerin azaltılmasını ve bu yolla ölçülmek istenen faktör yapısının tanımlanmasını sağlayan çok değişkenli bir istatistik olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2002, s.482). Faktör analizi sonucunda faktörlere ait varyans yükleri toplamının %50 değerinden yüksek bulunması arzu edilen durumlardan biridir (Ayaz ve Çatı, 2021, s.2076). Çalışmada yapılan faktör analizi neticesinde toplam varyans %69,73 olarak hesaplanmıştır. Bu sonucun %50’den fazla olması, analizin geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Dijital Sorumluluk Düzeyleri Ölçeğine Ait Faktör Analizi

Faktörler	Faktör Yükleri	Güvenilirlik Analizi
1. Boyut: Bireysel Güvenlik ve Farkındalık		
Sorumluluk7	0,596	0,950
Sorumluluk8	0,704	
Sorumluluk9	0,686	
Sorumluluk10	0,637	
Sorumluluk11	0,717	
Sorumluluk12	0,793	
Sorumluluk13	0,798	
Sorumluluk14	0,811	
Sorumluluk15	0,654	
Sorumluluk16	0,829	
Sorumluluk17	0,689	
Sorumluluk18	0,875	
Sorumluluk19	0,831	
2. Boyut: Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma		
Sorumluluk1	0,694	0,739
Sorumluluk2	0,847	
Sorumluluk6	0,585	
3. Boyut: Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı		
Sorumluluk3	0,760	0,813
Sorumluluk4	0,613	
Sorumluluk5	0,724	
Toplam Güvenilirlik		0,946
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterlilik Ölçüsü		0,922
Barlett Küresellik Testi	X ² :	6955,048
	df:	171
	p:	0,000

Yapılan faktör analizi neticesinde dijital sorumluluk düzeyleri ölçeğine ait üç alt boyut bulunmuştur. Ortaya çıkan boyutlar, anlam bütünlüğü ve kavramsal ifadeler dikkate alınarak “Bireysel Güvenlik ve Farkındalık, Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma, Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı” olarak isimlendirilmiştir.

Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Dijital Hak Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine göre Dijital Hak Düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını analiz edebilmek adına t-Testi ve ANOVA Testi kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyetlerine bağlı olarak, Dijital Hak Düzeylerinin değerlendirmesinde farklılık olup olmadığını bulabilmek için t-Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Dijital Hak Düzeyleri ile Katılımcıların Cinsiyet Özelliklerine İlişkin t-Testi

Faktörler	Kadın (Mean)	Erkek (Mean)	t	Df	Sig*
Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı	3,217	3,218	0,008	447,9	0,994
Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı	3,156	3,244	1,307	448	0,192
Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı	2,852	2,777	0,949	448	0,343
Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı	2,963	2,882	0,975	448	0,330

Analiz sonucuna göre, katılımcıların cinsiyetlerine bağlı olarak Dijital Hak Düzeylerinin hiçbir alt boyutunu farklı değerlendirmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Eldeki sonuca göre; “H1a: Katılımcıların cinsiyetlerine göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi reddedilmiştir.

Katılımcıların “Bilgi ve İletişim Teknolojileriyle ilgili daha önce ders ya da kurs aldınız mı?” sorusuna bağlı olarak, Dijital Hak Düzeylerinin değerlendirmesinde farklılık olup olmadığını bulabilmek için t-Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Dijital Hak Düzeyleri ile Katılımcıların “Bilgi ve İletişim Teknolojileriyle ilgili daha önce ders ya da kurs aldınız mı?” sorusuna ilişkin t-Testi

Faktörler	Evet (Mean)	Hayır (Mean)	t	Df	Sig*
Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı	3,205	3,247	0,433	210,246	0,665
Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı	3,235	3,105	1,649	226,733	0,101
Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı	2,865	2,704	1,852	448	0,065
Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı	2,858	3,090	2,425	216,550	0,016*

Analiz sonucuna göre, katılımcıların “Bilgi ve İletişim Teknolojileriyle ilgili daha önce ders ya da kurs aldınız mı?” sorusuna bağlı olarak Dijital Hak Düzeylerinin Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı alt boyutunu farklı olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre; “H1e: Katılımcıların ‘Bilgi ve İletişim Teknolojileriyle ilgili daha önce ders ya da kurs aldınız mı?’ sorusuna göre Dijital Hak Düzeyleri farklılık göstermektedir” hipotezi kabul edilmektedir.

Katılımcıların “Dijital hak ve sorumlulukla ilgili daha önce ders aldınız mı?” sorusuna bağlı olarak, Dijital Hak Düzeylerinin değerlendirmesinde farklılık olup olmadığını bulabilmek için t-Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Dijital Hak Düzeyleri ile Katılımcıların “Dijital Hak ve Sorumlulukla İlgili Daha Önce Ders Aldınız mı?” sorusuna İlişkin T-Testi

Faktörler	Evet (Mean)	Hayır (Mean)	T	Df	Sig*
Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı	3,203	3,226	0,283	376,159	0,778
Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı	3,302	3,136	2,317	448	0,021*
Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı	2,892	2,775	1,253	448	0,149
Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı	2,858	2,966	1,253	448	0,211

Analiz sonucuna göre, katılımcıların “Dijital Hak ve Sorumlulukla İlgili Daha Önce Ders Aldınız mı?” sorusuna bağlı olarak Dijital Hak Düzeylerinin Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı alt boyutunu farklı olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre; “H1f: Katılımcıların ‘Dijital hak ve sorumlulukla ilgili daha önce ders aldınız mı?’ sorusuna göre Dijital Hak Düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmektedir.

Katılımcıların yaş, gelir durumu, dijital araç seçimi, Sosyal medya platform seçimi, dijital ortam kullanım sebepleri, interneti günlük kullanım sürelerine bağlı olarak, Dijital Hak Düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını bulabilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına ait veriler Tablo 7’ de verilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Katılımcıların Dijital Hak Düzeyleri Arasındaki ANOVA Analiz

	Yaş		Gelir Durumu		Dijital Araç Seçimi	
Faktörler	F	Sig.	F	Sig.	F	Sig.
Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı	2,335	0,073	2,161	0,072	1,706	0,183
Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı	1,127	0,338	6,555	0,000*	1,805	0,166
Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı	4,023	0,008*	1,280	0,277	4,109	0,017*
Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı	1,799	0,147	4,881	0,001*	7,731	0,001*

	Sosyal medya platform seçimi		Dijital ortam kullanım sebepleri		İnterneti günlük kullanım süresi	
Faktörler	F	Sig.	F	Sig.	F	Sig.
Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı	2,709	0,045*	3,389	0,018	0,841	0,472
Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı	0,401	0,752	0,985	0,400	2,911	0,034
Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı	2,165	0,091	5,538	0,001*	0,371	0,744
Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı	6,614	0,000*	3,986	0,008*	3,405	0,018*

Yapılan analiz sonucunda katılımcıların yaş durumlarına bağlı olarak Dijital Hak Düzeyleri değerlendirildiğinde katılımcıların yaşları ve Dijital Hak Düzeyleri arasında ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ alt boyutunun homojenlik varyansları incelenmiş ve ana kütle varyanslarının homojen (Sig.<0,05) dağılmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutuna, diğer post hoc testlere nazaran daha

güçlü olan Games Howell uygulanmıştır (İslamoğlu ve Alniaçık, 2016). ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda 35-44 yaş aralığındaki katılımcılar ile 18-24 yaş aralığındaki ve 25-34 yaş aralığındaki katılımcılar arasında ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutunda oluşan farkın anlamlı olduğu sonucu tespit edilmiştir. ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutunun en düşük olduğu yaş grubunun 2,36 ortalama ile 35-44 yaş aralığındaki katılımcılar olduğu görülürken; en yüksek olduğu yaş grubunun 2,87 ortalama ile 25-34 yaş aralığındaki katılımcılar olduğu görülmektedir. Buradan hareketle “H1b: Katılımcıların yaşlarına göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmektedir.

Katılımcıların aylık gelirlerine bağlı olarak Dijital Hak Düzeyleri değerlendirildiğinde katılımcıların aylık gelirleri ve Dijital Hak Düzeyleri arasında ‘Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ‘Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ alt boyutlarının homojenlik varyansları incelenmiş ve ana kütle varyanslarının homojen (Sig.<0,05) dağılmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle ‘Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutlarına, diğer post hoc testlere nazaran daha güçlü olan Games Howell uygulanmıştır (İslamoğlu ve Alniaçık, 2016). ‘Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda aylık geliri 22.104 TL ve altı olan katılımcılar ile aylık geliri 22.105-37000 TL, 37.001- 52.000 TL, 52.001-75.000 TL ve 75.001 TL ve üzerinde olan katılımcılar arasında oluşan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı boyutunun en düşük olduğu aylık gelir grubunun 2,90 ortalama ile 22.104 TL ve altı gelire sahip katılımcılar olduğu görülürken, en yüksek olduğu aylık gelir grubunun 3,45 ortalama ile 75.001 TL ve üzerinde gelire sahip katılımcılar olduğu görülmektedir. ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda aylık geliri 37.001- 52.000 TL ile 52.001-75.000 TL ve 75.001 TL ve üzerinde olan katılımcılar arasında oluşan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutunun en düşük olduğu aylık gelir grubunun 2,69 ortalama ile 37.001- 52.000 TL olduğu görülürken en yüksek olduğu aylık gelir grubunun 3.19 ortalama ile 75.001 TL ve üzerinde olduğu görülmektedir. Buradan hareketle “H1c: Katılımcıların aylık gelirlerine göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmektedir.

Katılımcıların dijital araç tercihlerine göre dijital hak düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiş ve katılımcıların dijital araç tercihleri ve Dijital Hak Düzeyleri arasında ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ alt boyutlarının homojenlik varyansları incelenmiş ve ana kütle varyanslarının homojen (Sig.<0,05) dağılmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutlarına, diğer post hoc testlere nazaran daha güçlü olan Games Howell uygulanmıştır (İslamoğlu ve Alniaçık, 2016). ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda dijital araç tercihlerini telefondan yana kullanan katılımcılar ile bilgisayar ve tabletten yana kullanan katılımcılar arasında, dijital araç tercihlerini bilgisayardan yana kullanan katılımcılar ile tabletten yana kullanan katılımcılar arasında ortaya çıkan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutunun en düşük olduğu dijital araç tercihi grubunun 2, 64 ortalama ile bilgisayar kullanıcıları olduğu görülürken en yüksek olduğu dijital araç tercihi grubunun 3,22 ortalama ile tablet kullanıcıları olduğu görülmektedir. ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda dijital araç tercihlerini bilgisayardan yana kullanan katılımcılar ile telefon ve tabletten yana kullanan katılımcılar arasında ortaya çıkan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutunun en düşük olduğu dijital araç tercihi grubunun 2, 58 ortalama ile bilgisayar kullanıcıları olduğu görülürken en yüksek olduğu dijital araç tercihi grubunun 3,00 ortalama ile telefon kullanıcıları olduğu görülmektedir. Buradan hareketle “H1d: Katılımcıların dijital araç tercihlerine göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların sosyal medya platform tercihlerine göre dijital hak düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiş ve katılımcıların sosyal medya platform tercihleri ve Dijital Hak Düzeyleri arasında ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ alt boyutlarının homojenlik varyansları incelenmiş ve ana kütle varyanslarının homojen (Sig.<0,05) dağılmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutlarına, diğer post hoc testlere nazaran daha güçlü olan Games Howell uygulanmıştır (İslamoğlu ve Alniaçık, 2016). ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda sosyal medya platform tercihlerini TIKTOK platformundan yana kullanan katılımcılar ile Instagram ve Twitter platformunu kullanan katılımcılar arasında ortaya çıkan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ boyutunun en düşük olduğu sosyal medya platform grubunun 2, 99 ortalama ile TIKTOK kullanıcıları olduğu görülürken en

yüksek olduğu sosyal medya platform grubunun 3, 37 ortalama ile Facebook kullanıcıları olduğu görülmektedir. ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda sosyal medya platform tercihlerini TIKTOK platformundan yana kullanan katılımcılar ile Instagram, Facebook ve Twitter platformunu kullanan katılımcılar arasında ortaya çıkan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutunun en düşük olduğu sosyal medya platform grubunun 2, 97 ortalama ile Twitter kullanıcıları olduğu görülürken en yüksek olduğu sosyal medya platform grubunun 3,15 ortalama ile Facebook kullanıcıları olduğu görülmektedir. Eldeki bu verilere göre “H1g: Katılımcıların sosyal medya platform tercihlerine göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi Kabul edilmiştir. Katılımcıların dijital ortamları kullanma amacına göre dijital hak düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiş ve dijital ortamları kullanma amacına göre dijital hak düzeylerinin ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ alt boyutlarının homojenlik varyansları incelenmiş ve ana kütle varyanslarının homojen (Sig.<0,05) dağılmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ ve ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutlarına, diğer post hoc testlere nazaran daha güçlü olan Games Howell uygulanmıştır (İslamoğlu ve Alınacı, 2016). ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda dijital ortamları kullanma amacı sosyal medyada vakit geçirmek olan katılımcılar ile haber okuyan katılımcılar arasında oluşan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutunun en düşük olduğu dijital ortamları kullanma amacı grubunun 2,50 ortalama ile haber okuyan katılımcılar olduğu görülürken, en yüksek olduğu dijital ortamları kullanma amacı grubunun 3,02 ortalama ile ödev ve araştırma yapan katılımcılar olduğu görülmektedir. ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda dijital ortamları kullanma amacı oyun oynamak olan katılımcılar ile ödev ve araştırma yapan katılımcılar arasında oluşan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutunun en düşük olduğu dijital ortamları kullanma amacı grubunun 2,75 ortalama ile oyun oynayan katılımcılar olduğu görülürken, en yüksek olduğu dijital ortamları kullanma amacı grubunun 3,35 ortalama ile ödev ve araştırma yapan katılımcılar olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuca göre “H1h: Katılımcıların dijital ortamları kullanma amacına göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların internet kullanım sürelerine göre dijital hak düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiş ve internet kullanım sürelerine göre dijital hak düzeylerinin ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ alt boyutlarının homojenlik varyansları incelenmiş ve ana kütle varyanslarının homojen (Sig.<0,05) dağılmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutlarına, diğer post hoc testlere nazaran daha güçlü olan Games Howell uygulanmıştır (İslamoğlu ve Alınacı, 2016). ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda internet kullanım süreleri 1-2 saat arasında olan katılımcılar ile 3-5 saat arasında kullanan katılımcılar arasında ortaya çıkan farkın anlamlı olduğu görülmektedir. ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutunun en düşük olduğu internet kullanım süresi grubunun 2,833 ortalama ile 5 saatten fazla internet kullananlar olduğu görülürken, en yüksek olduğu grubun 3,15 ortalama ile 3-5 saat arası internet kullanan katılımcılar olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuca göre “H1i: Katılımcıların internet kullanım sürelerine göre dijital hak düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

3.4. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Dijital Sorumluluk Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine göre Dijital Sorumluluk Düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını analiz edebilmek adına t-Testi ve ANOVA Testi kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyetlerine bağlı olarak, Dijital Sorumluluk Düzeylerinin değerlendirmesinde farklılık olup olmadığını bulabilmek için t- Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 8’ de verilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıları Dijital Sorumluluk Düzeyleri ile Katılımcıların Cinsiyet Özelliklerine İlişkin t- Testi

Faktörler	Kadın (Mean)	Erkek (Mean)	t	Df	Sig*
Bireysel Güvenlik ve Farkındalık	4,196	4,025	2,518	448	0,012*
Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma	4,054	4,189	1,752	448	0,080
Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı	3,533	3,426	1,329	448	0,185

Analiz sonucuna göre, katılımcıların cinsiyetlerine bağlı olarak dijital sorumluluk düzeylerinin Bireysel Güvenlik ve Farkındalık alt boyutunu farklı olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre; “H2a: Katılımcıların cinsiyetlerine göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmektedir.

Katılımcıların “Bilgi ve İletişim Teknolojileriyle ilgili daha önce ders ya da kurs aldınız mı?” sorusuna bağlı olarak, Dijital Sorumluluk Düzeylerinin değerlendirmesinde farklılık olup olmadığını bulabilmek için t- Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 9’ da verilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıları Dijital Sorumluluk Düzeyleri ile Katılımcıların “Bilgi ve İletişim Teknolojileriyle ilgili daha önce ders ya da kurs aldınız mı?” sorusuna İlişkin t- Testi

Faktörler	Evet (Mean)	Hayır (Mean)	t	Df	Sig*
Bireysel Güvenlik ve Farkındalık	4,131	4,088	0,569	239,74	0,570
Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma	4,165	3,994	2,023	448	0,044*
Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı	3,490	3,472	0,197	219,94	0,844

Analiz sonucuna göre, katılımcıların “Bilgi ve İletişim Teknolojileriyle ilgili daha önce ders ya da kurs aldınız mı?” sorusuna bağlı olarak Dijital sorumluluk Düzeylerinin Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma alt boyutunu farklı olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre; “H2e: Katılımcıların ‘Bilgi ve İletişim Teknolojileriyle ilgili daha önce ders ya da kurs aldınız mı?’ sorusuna göre Dijital sorumluluk Düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmektedir.

Katılımcıların “Dijital hak ve sorumlulukla ilgili daha önce ders aldınız mı? sorusuna bağlı olarak, Dijital Hak Düzeylerinin değerlendirmesinde farklılık olup olmadığını bulabilmek için t- Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 10’ da verilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıları Dijital Sorumluluk Düzeyleri ile Katılımcıların “Dijital Hak ve Sorumlulukla ilgili daha önce ders aldınız mı?” sorusuna İlişkin t- Testi

Faktörler	Evet (Mean)	Hayır (Mean)	T	Df	Sig*
Bireysel Güvenlik ve Farkındalık	4,025	4,173	2,210	448	0,035*
Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma	4,187	4,073	1,429	448	0,154
Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı	3,480	3,487	0,085	368,701	0,933

Analiz sonucuna göre, katılımcıların “Dijital hak ve sorumlulukla ilgili daha önce ders aldınız mı?” sorusuna bağlı olarak Dijital sorumluluk düzeylerinin Bireysel Güvenlik ve Farkındalık alt boyutunu farklı olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre; “H2f: Katılımcıların ‘Dijital Hak ve Sorumlulukla İlgili Daha Önce Ders Aldınız Mı?’ sorusuna göre Dijital sorumluluk Düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmektedir.

Katılımcıların yaş, gelir durumu, dijital araç seçimi, Sosyal medya platform seçimi, dijital ortam kullanım sebepleri, interneti günlük kullanım sürelerine bağlı olarak, Dijital sorumluluk Düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını bulabilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına ait veriler Tablo 11’ de verilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Katılımcıların Dijital Sorumluluk Düzeyleri Arasındaki ANOVA Analiz

	Yaş		Gelir Durumu		Dijital Araç Seçimi	
Faktörler	F	Sig.	F	Sig.	F	Sig.
Bireysel Güvenlik ve Farkındalık	0,315	0,815	5,997	0,000*	0,468	0,626
Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma	0,857	0,463	7,273	0,000*	10,144	0,000*
Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı	1,528	0,207	5,173	0,000*	4,050	0,018*
	Sosyal medya platform seçimi		Dijital ortam kullanım sebepleri		İnterneti günlük kullanım süresi	
Faktörler	F	Sig.	F	Sig.	F	Sig.
Bireysel Güvenlik ve Farkındalık	1,491	0,216	2,647	0,049*	3,552	0,014*
Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma	5,044	0,002*	10,176	0,000*	0,440	0,724
Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı	5,309	0,001*	1,163	0,324	3,039	0,029*

Yapılan analiz sonucunda katılımcıların yaş durumlarına bağlı olarak dijital sorumluluk düzeyleri değerlendirildiğinde katılımcıların yaşları ve Dijital sorumluluk Düzeyleri arasında alt boyutların hiçbirinde anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçtan hareketle “H2b: Katılımcıların yaşlarına göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmemiştir.

Katılımcıların aylık gelirlerine bağlı olarak Dijital sorumluluk Düzeyleri değerlendirildiğinde katılımcıların aylık gelirleri ve Dijital sorumluluk Düzeyleri arasında ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’, ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’, ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ alt boyutlarının homojenlik varyansları incelenmiş ve ana kütle varyanslarının homojen (Sig.<0,05) dağılmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’, ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutlarına, diğer post hoc testlere nazaran daha güçlü olan Games Howell uygulanmıştır (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2016). ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda aylık geliri 22.104 TL ve altı olan katılımcılar ile aylık geliri 22.105-37000 TL ve 37.001- 52.000 TL olan katılımcılar arasında oluşan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ boyutunun en düşük olduğu aylık gelir grubunun 3,84 ortalama ile 22.104 TL ve altı gelire sahip katılımcılar olduğu görülürken, en yüksek olduğu aylık gelir grubunun 4,30 ortalama ile 52.001-75.000 TL gelire sahip katılımcılar olduğu görülmektedir. ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda aylık geliri 22.104 TL ve altı ile 22.105-37000 TL, 37.001- 52.000 TL, 52.001-75.000 TL ve 75.001 TL ve üzerinde olan katılımcılar arasında oluşan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutunun en düşük olduğu aylık gelir grubunun 3,76 ortalama ile 22.104 TL ve altı olduğu görülürken en yüksek olduğu aylık gelir grubunun 4,31 ortalama ile 75.001 TL ve üzerinde olduğu görülmektedir. Buradan hareketle “H2c: Katılımcıların aylık gelirlerine göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmektedir.

Katılımcıların dijital araç tercihlerine göre dijital sorumluluk düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiş ve katılımcıların dijital araç tercihleri ve Dijital sorumluluk Düzeyleri arasında ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ alt boyutlarının homojenlik varyansları incelenmiş ve ana kütle varyanslarının homojen (Sig.<0,05) dağılmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutlarına, diğer post hoc testlere nazaran daha güçlü olan Games Howell uygulanmıştır (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2016). ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda dijital araç tercihlerini telefonda ya da kullanan katılımcılar ile bilgisayar ve tabletle kullanan katılımcılar arasında ortaya çıkan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutunun en düşük olduğu dijital araç tercihi grubunun 4,02 ortalama ile telefon kullanıcıları olduğu görülürken en yüksek olduğu dijital araç tercihi grubunun 4,45 ortalama ile tablet kullanıcıları olduğu görülmektedir.

‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda dijital araç tercihlerini bilgisayardan yana kullanan katılımcılar ile telefon ve tableten yana kullanan katılımcılar arasında ortaya çıkan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutunun en düşük olduğu dijital araç tercihi grubunun 3,27 ortalama ile tablet kullanıcıları olduğu görülürken en yüksek olduğu dijital araç tercihi grubunun 3,80 ortalama ile bilgisayar kullanıcıları olduğu görülmektedir. Buradan hareketle “H2d: Katılımcıların dijital araç tercihlerine göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların sosyal medya platform tercihlerine göre dijital sorumluluk düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiş ve katılımcıların sosyal medya platform tercihleri ve Dijital sorumluluk Düzeyleri arasında ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ alt boyutlarının homojenlik varyansları incelenmiş ve ana kütle varyanslarının homojen (Sig.<0,05) dağılmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutlarına, diğer post hoc testlere nazaran daha güçlü olan Games Howell uygulanmıştır (İslamoğlu ve Alınacı, 2016). ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda sosyal medya platform tercihlerini Instagram platformundan yana kullanan katılımcılar ile Twitter ve TIKTOK platformunu kullanan katılımcılar arasında ortaya çıkan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutunun en düşük olduğu sosyal medya platform grubunun 3,97 ortalama ile Instagram kullanıcıları olduğu görülürken en yüksek olduğu sosyal medya platform grubunun 4,34 ortalama ile Twitter kullanıcıları olduğu görülmektedir. ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda sosyal medya platform tercihlerini TIKTOK platformundan yana kullanan katılımcılar ile Facebook platformunu kullanan katılımcılar arasında ve yine Twitter platformundan yana kullanan katılımcılar ile Instagram ve TIKTOK platformunu kullanan katılımcılar arasında ortaya çıkan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutunun en düşük olduğu sosyal medya platform grubunun 3,27 ortalama ile TIKTOK kullanıcıları olduğu görülürken en yüksek olduğu sosyal medya platform grubunun 3,71 ortalama ile Twitter kullanıcıları olduğu görülmektedir. Eldeki bu verilere göre “H2g: Katılımcıların sosyal medya platform tercihlerine göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların dijital ortamları kullanma amacına göre dijital sorumluluk düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığı analiz edilmiş ve dijital ortamları kullanma amacına göre dijital sorumluluk düzeylerinin ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ ve ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ ve ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ alt boyutlarının homojenlik varyansları incelenmiş ve ana kütle varyanslarının homojen (Sig.<0,05) dağılmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ ve ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutlarına, diğer post hoc testlere nazaran daha güçlü olan Games Howell uygulanmıştır (İslamoğlu ve Alınacı, 2016). ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda dijital ortamları kullanma amacı haber okumak olan katılımcılar ile sosyal medyada vakit geçiren katılımcılar arasında oluşan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ boyutunun en düşük olduğu dijital ortamları kullanma amacı grubunun 3,96 ortalama ile haber okumak olduğu görülürken, en yüksek olduğu dijital ortamları kullanma amacı grubunun 4,19 ortalama ile sosyal medyada vakit geçirmek olduğu görülmektedir. ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda dijital ortamları kullanma amacı oyun oynamak olan katılımcılar ile ödev ve araştırma yapan, sosyal medyada vakit geçiren ve haber okuyan katılımcılar arasında ve yine sosyal medyada vakit geçiren katılımcılar ile haber okuyan katılımcılar arasında oluşan farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutunun en düşük olduğu dijital ortamları kullanma amacı grubunun 3,77 ortalama ile ödev ve araştırma yapan katılımcılar olduğu görülürken, en yüksek olduğu dijital ortamları kullanma amacı grubunun 4,43 ortalama ile oyun oynayan katılımcılar olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuca göre “H2h: Katılımcıların dijital ortamları kullanma amacına göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların internet kullanım sürelerine göre dijital sorumluluk düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığı analiz edilmiş ve internet kullanım sürelerine göre dijital hak düzeylerinin ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ alt boyutlarının homojenlik varyansları incelenmiş ve ana kütle varyanslarının homojen (Sig.<0,05) dağılmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ boyutlarına, diğer post hoc testlere nazaran daha güçlü olan Games Howell uygulanmıştır (İslamoğlu ve Alınacı, 2016). ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda internet kullanım süreleri 1-2 saat arasında olan katılımcılar ile 3-5 saat arasında kullanan

katılımcılar arasında ortaya çıkan farkın anlamlı olduğu görülmektedir. ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ boyutunun en düşük olduğu internet kullanım süresi grubunun 3,90 ortalama ile 3-5 saat arası internet kullananlar olduğu görülürken, en yüksek olduğu grubun 4,27 ortalama ile 5 saatten fazla internet kullanan katılımcılar olduğu görülmektedir. ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutuna yapılan Games Howell testi sonucunda internet kullanım süreleri 1 saatten az olan katılımcılar ile internet kullanım süresi 1-2 saat arasında olan katılımcılar arasında ortaya çıkan farkın anlamlı olduğu görülmektedir. ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ boyutunun en düşük olduğu internet kullanım süresi grubunun 3,51 ortalama ile 3-5 saat arası internet kullananlar olduğu görülürken, en yüksek olduğu grubun 3,71 ortalama ile 1 saatten az internet kullanan katılımcılar olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuca göre “H2i: Katılımcıların internet kullanım sürelerine göre dijital sorumluluk düzeyleri farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

3.5. Dijital Hak Düzeylerinin Dijital Sorumluluk Düzeylerine Etkisi

Dijital hak düzeyleri ile dijital sorumluluk düzeylerini etkileyen faktörler arasında görülen ilişki düzeylerini belirleyebilmek için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Tanımlanan regresyon modelinin sonuçlarına (R: 0,576, R²: 0,331, F:73,627) bakıldığında; toplam varyansın yaklaşık olarak %37’ sinin belirlenen 2 faktör aracılığıyla açıklandığı görülmektedir. F değerinin (F:73,627, p:0,000) anlamlı olması sebebiyle β katsayılarının önemli olduğu görülmüş ve modelde bulunan ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörleri ile ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ düzeyi arasında bir ilişki olduğu görülmüştür. Dijital hak düzeyleri ile dijital sorumluluk düzeylerini etkileyen faktörler arasındaki ilişki Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ Boyutu Bağımlı Değişken Olmak Üzere Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t Değeri	P Anlamlılık Düzeyi
	B	Std. Hata	Beta		
Sabit değişken (Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı)	0,858	0,208		4,123	0,000*
Bireysel Güvenlik ve Farkındalık	0,286	0,066	0,237	4,352	0,000*
Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma	-0,097	0,0051	-0,091	-1,886	0,060
Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı	0,452	0,051	0,445	8,876	0,000*
R: 0,576, R ² : 0,331, Düzeltilmiş R ² : 0,327, F:73,627, p:0,000, d.w: 1,951					

Tablo 12’ye bakıldığında, sabit katsayısının 0,858, t değerinin 4,123 ve sabit değerin 0,000 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Bağımsız değişkenlerden ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktörünün katsayısı 0,286, t değeri 4,352 ve anlamlılık düzeyi 0,000 düzeyinde anlamlıdır sonucuna ulaşılmıştır. Bağımsız değişkenlerden ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün katsayısı 0,452, t değeri 8,876 ve anlamlılık düzeyi de 0,000 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu iki faktör ile ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ boyutu arasındaki ilişkinin pozitif olduğu ve ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ boyutuna yapılan en büyük etkiyi sırasıyla önce ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün daha sonra ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktörünün yapmakta olduğu görülmektedir. ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün Beta katsayısı 0,445’tir. Yani ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktöründe meydana gelen bir birimlik artış Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı değişkenini 0,445 arttırmaktadır. Yine tabloya bakıldığında ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktörünün Beta katsayısı 0,237’dir. Bu sonuca göre ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktöründe meydana gelen bir birimlik artış ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ değişkenini 0,156 arttırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuca göre “H3a: Dijital hak düzeyleri alt boyutu olan ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ alt boyutu, dijital sorumluluk düzeylerini etkilemektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

Dijital hak düzeyleri ile dijital sorumluluk düzeylerini etkileyen faktörler arasında görülen ilişki düzeylerini belirleyebilmek için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Tanımlanan regresyon modelinin sonuçlarına (R: 0, 448, R²: 0,201, F:37, 336) bakıldığında; toplam varyansın yaklaşık olarak %37’ sinin belirlenen 2 faktör aracılığıyla açıklandığı görülmektedir. F değerinin (F:37, 336, p:0,000) anlamlı olması sebebiyle β katsayılarının önemli olduğu görülmüş ve modelde bulunan ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörleri ile ‘Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı’ düzeyi arasında bir ilişki olduğu görülmüştür. Dijital hak düzeyleri ile dijital sorumluluk düzeylerini etkileyen faktörler arasındaki ilişki Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13. ‘Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı’ Boyutu Bağımlı Değişken Olmak Üzere Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t Değeri	P Anlamlılık Düzeyi
	B	Std. Hata	Beta		
Sabit değişken (Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı)	1,551	0,193		8,048	0,000*
Bireysel Güvenlik ve Farkındalık	0,194	0,061	0,189	3,178	0,002*
Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma	-0,029	0,047	-0,033	-0,619	0,536
Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı	0,278	0,047	0,323	5,901	0,000*
R: 0,448, R ² : 0,201, Düzeltilmiş R ² : 0,195, F:37,336, p:0,000, d.w: 1,786					

Tablo 13’e bakıldığında, sabit katsayısının 1,551, t değerinin 8,048 ve sabit değerin 0,000 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Bağımsız değişkenlerden ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktörünün katsayısı 0,194, t değeri 3,178 ve anlamlılık düzeyi 0,002 düzeyinde anlamlıdır sonucuna ulaşılmıştır. Bağımsız değişkenlerden ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün katsayısı 0,278, t değeri 5,901 ve anlamlılık düzeyi de 0,000 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu iki faktör ile ‘Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı’ boyutu arasındaki ilişkinin pozitif olduğu ve ‘Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı’ boyutuna yapılan en büyük etkiyi sırasıyla önce ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün daha sonra ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktörünün yapmakta olduğu görülmektedir. ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün Beta katsayısı 0,323’ dür. Yani ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktöründe meydana gelen bir birimlik artış ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ değişkenini 0,323 arttırmaktadır. Yine tabloya bakıldığında ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktörünün Beta katsayısı 0,189’ dur. Bu sonuca göre ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktöründe meydana gelen bir birimlik artış ‘Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı’ değişkenini 0,189 arttırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuca göre “H3b: Dijital hak düzeyleri alt boyutu olan ‘Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı’ alt boyutu, dijital sorumluluk düzeylerini etkilemektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

Dijital hak düzeyleri ile dijital sorumluluk düzeylerini etkileyen faktörler arasında görülen ilişki düzeylerini belirleyebilmek için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Tanımlanan regresyon modelinin sonuçlarına (R: 0,395, R²: 0,156, F:27,482) bakıldığında; toplam varyansın yaklaşık olarak %28’ inin belirlenen 3 faktör aracılığıyla açıklandığı görülmektedir. F değerinin (F:27,482, p:0,000) anlamlı olması sebebiyle β katsayılarının önemli olduğu görülmüş ve modelde bulunan ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörleri ile ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ düzeyi arasında bir ilişki olduğu görülmüştür. Dijital hak düzeyleri ile dijital sorumluluk düzeylerini etkileyen faktörler arasındaki ilişki Tablo 14’ de verilmiştir.

Tablo 14. ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ Boyutu Bağımlı Değişken Olmak Üzere Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t Değeri	P Anlamlılık Düzeyi
	B	Std. Hata	Beta		
Sabit değişken (Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı)	1,617	0,227		7,128	0,000*
Bireysel Güvenlik ve Farkındalık	0,087	0,072	0,074	1,212	0,226
Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma	-0,122	0,056	-0,119	-2,193	0,029*
Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı	0,387	0,056	0,392	6,962	0,000*
R: 0,395, R ² : 0,156, Düzeltilmiş R ² : 0,150, F:27,482, p:0,000, d.w: 1,767					

Tablo 14’e bakıldığında, sabit katsayısının 1,617, t değerinin 7,128 ve sabit değerin 0,000 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Bağımsız değişkenlerden ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ faktörünün katsayısı 0,087, t değeri -2,193 ve anlamlılık düzeyi 0,029 düzeyinde anlamlıdır sonucuna ulaşılmıştır. Bağımsız değişkenlerden ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün katsayısı 0,387, t değeri 6,962 ve anlamlılık düzeyi de 0,000 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu iki faktörden ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ ile ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutu arasındaki ilişkinin negatif olduğu

ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ ile ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutu arasındaki ilişkinin pozitif olduğu görülmektedir. ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ boyutuna yapılan en büyük etkiyi sırasıyla önce ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün daha sonra ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ faktörünün yapmakta olduğu görülmektedir. ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün Beta katsayısı 3,392’ dir. Yani ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktöründe meydana gelen bir birimlik artış ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ değişkenini 3,392 arttırmaktadır. Yine tabloya bakıldığında ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ faktörünün Beta katsayısı -0,119’ dur. Bu sonuca göre ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ faktöründe meydana gelen bir birimlik artış Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı değişkenini -0,119 azalttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuca göre “H3c: Dijital hak düzeyleri alt boyutu olan ‘Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı’ alt boyutu, dijital sorumluluk düzeylerini etkilemektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

Dijital hak düzeyleri ile dijital sorumluluk düzeylerini etkileyen faktörler arasında görülen ilişki düzeylerini belirleyebilmek için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Tanımlanan regresyon modelinin sonuçlarına (R: 0,509, R²: 0,259, F:52,061) bakıldığında; toplam varyansın yaklaşık olarak %52’ sinin belirlenen 3 faktör aracılığıyla açıklandığı görülmektedir. F değerinin (F:52,061,p:0,000) anlamlı olması sebebiyle β katsayılarının önemli olduğu görülmüş ve modelde bulunan tüm faktörler ile ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ Düzeyi arasında bir ilişki olduğu görülmüştür. Dijital hak düzeyleri ile dijital sorumluluk düzeylerini etkileyen faktörler arasındaki ilişki Tablo 15’ de verilmiştir.

Tablo 15. ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ Boyutu Bağımlı Değişken Olmak Üzere Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t Değeri	P Anlamlılık Düzeyi
	B	Std. Hata	Beta		
Sabit değişken (Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı)	1,619	0,221		7,311	0,000*
Bireysel Güvenlik ve Farkındalık	0,195	0,070	0,160	2,787	0,006*
Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma	-0,301	0,054	-0,281	-5,537	0,000*
Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı	0,501	0,054	0,487	9,237	0,000*
R: 0,509, R ² : 0,259, Düzeltilmiş R ² : 0,254, F:52,061,p:0,000, d.w: 1,776					

Tablo 15’e bakıldığında, sabit katsayısının 1,619, t değerinin 7,311 ve sabit değerin 0,000 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Bağımsız değişkenlerden ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktörünün katsayısı 0,195, t değeri 2,787 ve anlamlılık düzeyi 0,006 düzeyinde anlamlıdır sonucuna ulaşılmıştır. Bağımsız değişkenlerden ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ faktörünün katsayısı -0,301, t değeri -5,537 ve anlamlılık düzeyi 0,000 düzeyinde anlamlıdır sonucuna ulaşılmıştır. Bağımsız değişkenlerden ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün katsayısı 0,501, t değeri 9,237 ve anlamlılık düzeyi de 0,000 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu üç faktörde ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ faktörü ile ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutu arasındaki ilişkinin negatif olduğu ve ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ ve ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörleri ile ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutu arasındaki ilişkinin pozitif olduğu sonucu elde edilmiştir. ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ boyutuna yapılan en büyük etkiyi sırasıyla önce ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün daha sonra ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktörünün ve en son ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ faktörünün yapmakta olduğu görülmektedir. ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktörünün Beta katsayısı 0,487’dir. Yani ‘Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı’ faktöründe meydana gelen bir birimlik artış ‘Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı’ değişkenini 0,487 arttırmaktadır. Tabloya bakıldığında ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktörünün Beta katsayısı 0,160’ tır. Bu sonuca göre ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktöründe meydana gelen bir birimlik artış ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ değişkenini 0,160 arttırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ve yine ‘Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma’ faktörünün Beta katsayısı -0,281’dir. Yani ‘Bireysel Güvenlik ve Farkındalık’ faktöründe meydana gelen bir birimlik artış ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ değişkenini -0,281 azaltmaktadır sonucu elde edilmiştir. Bu sonuca göre “H3d: Dijital hak düzeyleri alt boyutu olan ‘Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı’ alt boyutu, dijital sorumluluk düzeylerini etkilemektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

4. Sonuç

Bu araştırmada, Bitlis Eren Üniversitesi'nde eğitim gören lisans öğrencilerinin dijital hak algıları ve sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın metodolojik katkısı, daha önce farklı yapılarla ele alınan dijital hak ve sorumluluk kavramlarının, bu araştırmanın örneklemini için ampirik olarak yeni ve özgün bir yapıya kavuşturulmasıdır. Yapılan faktör analizleri sonucunda, dijital haklar kavramının tek bir bütün olmak yerine, öğrenciler tarafından dört temel ve anlamlı boyutta algılandığı görülmüştür: 'Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı', 'Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı', 'Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı' ve 'Dijital Ortamda Güvenli Gezinme ve Katılım Hakkı'. Benzer şekilde, dijital sorumluluklar kavramı da üç anlamlı boyuta ayrılmıştır: 'Bireysel Güvenlik ve Farkındalık', 'Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma' ve 'Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı'. Dolayısıyla, bu çalışma literatüre sadece bir durum tespiti sunmakla kalmamakta, aynı zamanda bu kavramların Türkiye'deki üniversite gençliği nezdindeki yapısal görünümüne dair yeni bir model önermektedir. Araştırmanın takip eden bulguları ve tartışmaları, bu yeni ortaya konan yapısal model üzerine inşa edilmiştir. Model çerçevesinde, hak ve sorumluluk boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı, çok yönlü ilişkiler olduğu bulgulanmıştır.

Araştırmanın temel bulgusu, dijital hak düzeylerinin dijital sorumluluk düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilediğidir. Özellikle 'Platformlarda İfade ve Etkileşim Hakkı' ve 'Bilinçli Erişim ve Mahremiyet Hakkı' boyutlarının, 'Bireysel Güvenlik ve Farkındalık' ile 'Başkalarına ve Ortak Değerlere Saygı' (Başkalarının İçerik ve Haklarına Saygı) boyutları tarafından pozitif yönde etkilenmesi dikkat çekicidir. Buradan hareketle, dijital ortamda kendi güvenliğini sağlama ve başkalarının haklarına saygı gösterme sorumluluğunu benimsemiş öğrencilerin, kendi ifade ve mahremiyet haklarını daha etkin bir şekilde kullandıkları veya talep ettikleri söylenebilir. Bu, sorumluluk bilincinin, bireyi pasif bir kullanıcı olmaktan çıkarıp, haklarının farkında olan aktif bir dijital vatandaşa dönüştürdüğünü göstermektedir.

Araştırmanın dikkat çekici bulgularından biri ise 'Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı' ile 'Kuralcı Etik ve Riskten Kaçınma' (Etik Davranış ve Zarardan Kaçınma) arasında ortaya çıkan negatif yönlü ilişkidir. Buradan hareketle, etik kurallara sıkı sıkıya bağlı olma ve başkalarına zarar vermekten aşırı derecede kaçınma sorumluluğunun, bireylerin dijital ortamda yeni içerikler üretme ve yaratıcılıklarını sergileme konusundaki tutumunu olumsuz anlamda etkilediği yorumu yapılabilir. Bu durum, özellikle Benvenuto (2025)'nin tartıştığı "iptal kültürü" gibi olguların yarattığı "halk adaleti" mekanizmalarının caydırıcı etkisiyle ilişkilendirilebilir. Öğrenciler, yapacakları bir paylaşımın yanlış anlaşılması veya birilerini incitmesi riskine karşı, "hiç üretmemeyi" daha güvenli bir yol olarak görüyor olabilirler. Bu, aşırı sorumluluk algısının bir tür otosansüre yol açarak ifade özgürlüğünün yaratıcılık boyutunu sınırlama riskini barındırdığını göstermektedir.

Sonuç olarak, Bitlis Eren Üniversitesi öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk profili, küresel dinamiklerin yerel bir yansımasını sunmaktadır. Bulgular, dijital hakların sadece yasal metinlerde tanınmasının yeterli olmadığını; ekonomik eşitlik, kapsayıcı eğitim ve platformların sorumlu tasarımı gibi çok daha yapısal faktörlere bağlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Araştırma, Türkiye'deki gençlerin dijital dünyadaki yerini anlamak ve onlara daha adil, güvenli ve özgür bir dijital gelecek sunmak için politika yapıcılara ve eğitimcilere önemli veriler sunmaktadır. Bu doğrultuda, dijital ortamları daha adil ve destekleyici hale getirecek politikalara ihtiyaç duyulduğu ve gençlerin ekonomik durumlarından bağımsız olarak dijital haklara erişimini sağlayacak imkânların artırılması gerektiği önerilebilir.

Tartışma

Çalışma sonucunda elde edilen demografik bulgular literatürdeki pek çok tartışmayı teyit eder niteliktedir.

Tartışma 1 (Sosyoekonomik Durum ve Eğitim): Araştırmada, katılımcıların gelir durumu arttıkça ve "Dijital Hak ve Sorumluluklar" gibi spesifik dersler aldıkça dijital hak ve sorumluluk düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Bu bulgu, literatürde giderek daha fazla vurgulanan "dijital uçurum" ve "veri adaleti" kavramlarıyla doğrudan örtüşmektedir. Örneğin, McCampbell vd. (2022), Brites ve Castro (2023) ve Jieutsa vd. (2024)'nin farklı coğrafyalardaki çalışmaları, sosyoekonomik yoksunluğun ve eğitim eksikliğinin dijital haklara erişimde ve bu hakları kullanmada temel bir engel olduğunu göstermiştir. Araştırmanın bulguları, bu küresel olgunun Türkiye'deki bir üniversite örnekleminde dahi geçerli olduğunu, daha yüksek gelirin sadece daha iyi cihazlara değil, aynı zamanda hakları kullanma konusunda daha fazla "dijital sermayeye" ve özgüvene de işaret ettiğini ortaya koymaktadır. Bu durum aynı coğrafi bağlamda Göksoy-Sevinçli (2024)'nin yoksulluk algısının bireylerin yaşam memnuniyetini doğrudan etkilediğini ortaya koyduğu çalışmasıyla benzer olarak, bu araştırmada da ekonomik koşulların sadece genel yaşam memnuniyetini değil, aynı zamanda dijital dünyadaki hak farkındalığı gibi daha spesifik alanları da şekillendirdiği ve dijital haklar konusunun bireylerin sosyoekonomik gerçekliğinden bağımsız düşünülemeyeceği bulgulanmıştır. Barahona (2023)'nin "dijital eğitim hakkı"nı temel bir hak olarak konumlandırması, bu çalışmanın bulgularıyla birleştiğinde, Türkiye'deki üniversite müfredatlarında bu dersin zorunlu hale getirilmesinin dijital adaleti sağlama yolunda önemli bir adım olduğunu

düşündürmektedir. Hatta de Souza (2025)'nın "bilişsel adalet" kavramı çerçevesinde düşünüldüğünde, düşük gelir ve eğitimsizliğin sadece bir erişim sorunu değil, aynı zamanda bireylerin dijital haklar söylemine katılamaması, kendi sorunlarını bu dilde ifade edememesi gibi daha derin bir "bilişsel dışlanma" yarattığı da iddia edilebilir.

Tartışma 2 (Cinsiyet): Analiz sonuçları değerlendirildiğinde, katılımcıların cinsiyetlerine bağlı olarak dijital sorumluluk düzeylerinin "Bireysel Güvenlik ve Farkındalık" alt boyutunda farklılık gösterdiği ve bu farkta kadın katılımcıların daha üstün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak toplum yapısında kadınların gelenek görenek ve aile eğitimine daha bağlı olması, daha hızlı öğrenmesi ve kabullenmesi gibi sebepler ile kadın katılımcıların daha üst bir bilince sahip olmaları sonucuna ulaşılması literatürdeki çalışmalar ile de desteklenmektedir (Öztürk, 2019; Ünal, 2019; Ersoy, 2012; Öngören ve Yılmaz, 2023)

Tartışma 3 (Platform Tercihleri): Katılımcıların kullandıkları sosyal medya platformu (örneğin TikTok kullanıcılarının daha düşük hak algısı) ve dijital araçların (bilgisayar, telefon, tablet) hak ve sorumluluk düzeylerini etkilemesi de önemli bir bulgudur. Bu, Scharf (2022)'in belirttiği gibi, platformların sadece tarafsız birer mecra olmadığını, kendi tasarımları ve algoritmalarıyla kullanıcıların davranışlarını ve hak algılarını şekillendirdiğini göstermektedir. Farklı platformların farklı demografik gruplara hitap etmesi ve farklı etkileşim pratiklerini teşvik etmesi, "tek tip" bir dijital vatandaşlıktan bahsedemeyeceğimizi, "platforma özgü vatandaşlıklar" olduğunu düşündürmektedir. Tablet kullanıcılarının üretim odaklı hak boyutunda (Dijital Üretim ve Gelişim Hakkı) daha yüksek puan alması, aracın kendisinin kullanım amacını ve dolayısıyla hak algısını nasıl etkilediğine dair mikro bir kanıt sunmaktadır. Bu durum, Meireles (2024)'in vurguladığı gibi, platformların ve cihaz üreticilerinin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uymalarının ne kadar hayati olduğunu bir kez daha göstermektedir (Yılmaz).

Öneriler

Araştırmanın bulguları kapsamında gelecekteki araştırmacılara şunlar önerilebilir: Bu nicel çalışmanın "ne" sorusuna verdiği cevapları, "neden" sorusuyla derinleştirecek nitel araştırmalar yapılmalıdır. Öğrencilerin gelir, platform seçimi gibi konulardaki cevaplarının ardındaki nedenlerin ve Souza'nın (2025) işaret ettiği gibi yerel "bilişsel adalet" perspektiflerini anlamak için derinlemesine mülakatlar yapılabilir. Araştırma, farklı demografik gruplara (lise öğrencileri, yaşlılar, farklı bölgelerdeki gençler) ve zaman dilimlerine (boylamsal çalışmalar) yayılarak genişletilmelidir. Bu, bulguların genellenebilirliğini artıracak ve Brites ve Castro (2023)'nin vurguladığı dijital uçurumun farklı boyutlarını ortaya koyacaktır. Etik sorumluluk ile dijital üretim arasındaki negatif ilişki gibi spesifik bulgular, ayrı bir araştırmayı gerektirmektedir. Özellikle Benvenuto'nun (2025) tartıştığı "iptal kültürü" olgusunun gençler üzerindeki "otosansür" etkisi ve yaratıcılığı nasıl sınırladığı incelenmelidir. Öğrencilerin, karşılaştıkları kötü içeriklerin raporlaması ve şikayet edilmesi, kendilerine ve başkalarına ait bilgilerin riskli ortamlar da paylaşılmasından kaçınılması, lisanslı yazılımların kullanımına yönlendirilmesi, yapılan paylaşımların geri dönüşlerinin doğru değerlendirilmesi adına bilgilendirme ve eğitimlerin verilmesi teşvik edilmelidir (Yılmaz, 2020). Yine dijital hak ve sorumluluklar konularıyla ilgili eğitim ve öğretim müfredatlarına uygun dersler eklenerek küçük yaşlardan itibaren internet ve teknolojinin etkisinde olan ilkökul, ortaokul, lise ve üniversitelerdeki gençlerin bilinçlenmesi sağlanmalıdır. Özellikle küçük yaş grubundaki internet kullanıcıların yaptıkları bazı eylemler karşısında yaptırımın olduğunu bilmesi, yine genç grubun bu yaptırımlardan etkilenmesi süreç içinde bilinçli teknoloji kullanımı ve internet kullanımının yayılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Alkhallouf, A. (2021). Parental cyberbullying through a global lens: Children's digital rights and social media policies. *Journal of Children and Media*, 15(3), 448–453. <https://doi.org/10.1080/17482798.2021.1942662>
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E., (2010), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, SPSS Uygulamalı, 6. Baskı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya
- Ayaz, G. ve Çatı, K. (2021). Tüketicilerin marka kişiliği algısının marka bağlılığı üzerindeki etkisi. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 7(49), 2071-2083.
- Barahona, V. C. (2023). The regulation of the right to digital education. *Cadernos de Dereito Actual*, (21), 303-325. 10.5281/zenodo.8043868
- Benvenuto, J. (2025). O tribunal da internet: o cancelamento sob a lente da justiça nacional e internacional. *Contemporânea-Revista de Sociologia da UFSCAR*, (15), 1-17. <https://doi.org/10.14244/contemp.v15.1397>
- Brites, M. J., ve Castro, T. S. (2022). Digital rights in digital exclusion settings: the experiences of institutionalised youth in Portuguese detention centres. *Journal of Children and Media*, 17(1), 117–133. <https://doi.org/10.1080/17482798.2022.2145324>
- Büyüköztürk, Ş. (2002), Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.
- Cocito, C., ve De Hert, P. (2023). The transformative nature of the EU declaration on digital rights and principles. *Computer Law & Security Review*. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2023.105846>
- Contaldi, G. (2023). Can the DMA (Digital Markets Act) contribute to the protection of users data online?. *Diritti Umani e Diritto Internazionale*, 77-94. doi: 10.12829/107096
- Custers, B. (2022). New digital rights: Imagining additional fundamental rights for the digital era. *Computer Law & Security Review*, (44), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2021.105636>
- Çatı, K., Koçoğlu, C. M. ve Gelibolu, L. (2010). Müşteri beklentileri ile müşteri sadakati arasındaki ilişki: Beş yıldızlı bir otel örneği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 429-446.
- De Souza, S. P. (2025). Can data justice be global? Exploring the practice of digital rights, and the search for cognitive data justice. *Information, Communication & Society*, 28(6), 1006–1022. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2025.2471889>
- Efimova, L., Sizemova, O., ve Chub, D. (2024). Digital financial assets: Concept and legal nature. *BRICS Law Journal*, 11(1), 32-57. <https://doi.org/10.21684/2412-2343-2024-11-1-32-57>
- Ergül, M. (2024). Avrupa Birliği'nin dijital hakları söylemsel inşası. (Doktora Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ersoy, A. F. (2012). Annelerin vatandaşlık algısı, çocuklarında vatandaşlık bilinci geliştirme uygulamaları ve karşılaştıkları sorunlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 2111-2124
- Gallego-Arrufat, M. J., Torres-Hernández, N., García-Martínez, I., ve Domene-Martos, S. (2023). An educational framework in digital rights and responsibilities for young entrepreneurs. *SAGE Open*, 13(4). <https://doi.org/10.1177/21582440231208614>
- Göksoy Sevinçli, B. (2024). Yoksulluk algısı ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiye yönelik bir araştırma: Bitlis örneği. *İDEALKENT*, 15(42), 816-843. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1350888>
- Göksoy Sevinçli, B. (2023). Akıllı kent uygulamalarına yönelik ölçek geliştirme ve geçerlik çalışması. *Kent Akademisi*, 16(3), 1497-1524. <https://doi.org/10.35674/kent.1287596>
- Göney, A. N. (2024). Bilişim hukukunda çocuğun dijital haklarının sosyal medyada korunması. (Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi) YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2016). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe-yöntem-analiz. Seçkin Yayıncılık.
- Harris, S. L. (2025). Opportunities and difficulties for strategic litigation to advance digital rights in the internet audience economy. *German Law Journal*, 25(6), 956-976. doi:10.1017/glj.2024.63
- Hillman, V., ve Thy, T. (2025). Navigating digital rights: Balancing advocacy and basic needs for Cambodian children and youth. *Journal of Human Rights Practice*, 17(3). <https://doi.org/10.1093/jhuman/huaf004>
- İslamoğlu, A.H. ve Alnıaçık, Ü., (2016). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Beta Yayıncılık.
- Jieutsa, L., Gbaguidi, I., Nadifi, W., ve Koseki, S. (2024). Deployment of digital technologies in African cities: emerging issues and policy recommendations for local governments. *Data & Policy*, 6: e21. doi:10.1017/dap.2024.7
- Karagöz, Y., (2017), SPSS ve AMOS uygulamalı nitel ve nicel karma, bilimsel araştırma ve yöntemleri ve yayın etiği. Nobel Yayıncılık.
- Karakuş Yılmaz, T. (2020). Dijital haklar ve sorumluluklar. *Dijital vatandaşlık* (ss. 81-99) içinde. Pegem Akademi.
- Kartashkin, V. A. (2022). Digital human rights: International-legal and social dimensions. *RUDN Journal of Sociology*, 22(4), 949-962.

doi: 10.22363/2313-2272-2022-22-4-949-962

- McC Campbell, M., Schumann, C., ve Klerkx, L. (2022). Good intentions in complex realities: Challenges for designing responsibly in digital agriculture in low-income countries. *Sociologia Ruralis*, 62(2), 279-304. <https://doi.org/10.1111/soru.12359>
- Meireles, A. V. (2024). Digital rights in perspective: The evolution of the debate in the internet governance. *Politics & Policy*, 52(1), 12-32. <https://doi.org/10.1111/polp.12571>
- Mujica, J. P. I. (2022). Digital rights management systems and exploitation analysis under article 102 TFEU. *IIC-International Review of Intellectual Property and Competition Law*, (53), 324-357. <https://doi.org/10.1007/s40319-022-01167-w>
- Okumuş, E. (2022). Dijital yerli olan alfa kuşağı çocuklarının ebeveynlerinin dijital haklar konusundaki farkındalıklarının incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ormaetxea, E. T. (2021). El derecho de información a los trabajadores y a sus representantes resultante del deber de información previo, como garantía del derecho a la protección de datos y como límite al ejercicio de las facultades de dirección y control de la empresa en relación con la instalación y el uso de dispositivos digitales en el contexto de la relación laboral. *Revista General del Derecho del Trabajo y de la Seguridad Social*, (58).
- Öngören, S. (2022). Türkiye’de internet kullanım eğilimi ve dijital vatandaşlık algısının insan hakları bağlamında incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Öngören, S., ve Yılmaz, R. (2023). Ortaokul öğrencilerinin sosyal duygusal öğrenme becerileri ve dijital vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 226-250. <https://doi.org/10.34234/ded.1331264>
- Öztürk, C. (2019). 8. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Sakarya Üniversitesi.
- Palmiotto, F., ve Ozkul, D. (2024). Climbing a wall: Strategic litigation against automated systems in migration and asylum. *German Law Journal*, 25(6), 935-955. doi:10.1017/glj.2024.52
- Qandeel, M. (2024). Understanding constitutional principles for the advancement of digital rights in Palestine. *Middle East Law and Governance*, 16(3), 400-429. <https://doi.org/10.1163/18763375-20241444>
- Razmetaeva, Y., Barabash, Y., ve Lukianov, D. (2022). The concept of human rights in the digital era: Changes and consequences for judicial practice. *Access to Justice in Eastern Europe*, 3(15), 41-56. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.3-a000327>
- Rozhdestvenskaya, T. E., ve Guznov, A. G. (2021). Digital currency: Features of regulation in the Russian Federation. *Pravoprimerenienie-Law Enforcement Review*, 5(1), 58-67. [https://doi.org/10.52468/2542-1514.2021.5\(1\).58-67](https://doi.org/10.52468/2542-1514.2021.5(1).58-67)
- Scharf, N. (2022). The evolution and consequences of digital rights management in relation to online music streaming. *Legal Studies*, 42(1), 61-80. doi:10.1017/lst.2021.26
- Siapera, E., ve Farries, E. (2025). Platform governance and civil society organisations: Tensions between reform and revolution continuum. *Internet Policy Review*, 14(1). <https://doi.org/10.14763/2025.1.2002>
- Sik, C. P. (2021). Yea or nay to artificial intelligence? More questions than answers under Malaysian copyright law. *Journal of World Intellectual Property*, 24(5-6), 368-382. <https://doi.org/10.1111/jwip.12196>
- Ünal, F. (2019). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin hak, sorumluluk ve katılımcılık bağlamında vatandaşlık bilincine ilişkin görüşlerinin hammond modeliyle değerlendirilmesi [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Bartın Üniversitesi
- Vardanyan, L., Stehlik, V., ve Kocharyan, H. (2022). Digital integrity: A foundation for digital rights and the new manifestation of human dignity. *TalTech Journal of European Studies*, 12(1), 159-185. <https://doi.org/10.2478/bjes-2022-0008>
- Yıldırım, A. S., ve Keser, H. (2024). Dijital hak ve sorumluluklar ölçeği geliştirme çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (61), 414-437. <https://doi.org/10.9779/pauefd.1062067>
- Yılmaz, T. K. (2020). Dijital haklar ve sorumluluklar. *Dijital okuryazarlık içinde*, (ss. 127-180). Ankara, Nobel.
- Wright, J. M. (2024). The future of the internet hangs in the balance: The perception and framing of political opportunity and threat in the contentious politics of data. *Social Movement Studies*, 23(3), 285-302. <https://doi.org/10.1080/14742837.2022.2>